

БИСТИН ШКОЛ

ООГОШ БАЛДАР
ЎЎРЕНЕР ТАҢМАЛЫК

II

СССР-де ЈАТКАН ЈЎЗЎН ЈЎЎР УКТУ АЛБАТЫГА БИЧИК ЧЫГАРЫП БАЗЫП
ЈАТКАН ЦЕНТРИЗДАТ

МОСКВА

1930 ЈЫЛЫ

Б И С Т И Н Ш К О Л

ООГОШ БАЛДАР ҮҮРЕНЕР ТАНМАЛЫК

БҮДҮРГЕН КИЖИЗИ

КАЛАНАКОВ Н. А.

II

СССР-де ЈАТКАН ЈҮЗҮН ЈҮҮР УКТУ АЛБАТЫГА БИЧИК ЧЫГАРЫП БАЗЫП

ЈАТКАН ЦЕНТРИЗДАТ

МОСКВА

1930 жылы

Бөөри мал арадады.

Түнде бөөри улыды. Мал үрkip мандап келди. Ийттер үрди. Мал киштеди. Улус табыштанып от салды. Уй мөөрөди.

Кой маарады. Балдар ыйлашты. Табыш сүреен болды. Анда мында от күйе берди. Бөөри неме алып болбоды. Арка өрө сала берди.

Табыш токтоды. Улус уктады.

Бөөри кырга курсак бедреп жүрди.

Каа-жаа йттер үрип жатты.

Ондой аймагында өмөлөжип бөөри андаганы.

Бу жыл бистин жерде бөөри коркушту жаманданды. Бөөри көп мал тутты.

Улус бөөрини биригеле андаарга сүмележип алды. Бир күн улус ончозы бөөри андаарга барды.

Энирде улус ончозы жанып келди. Беш бөөринин терезин экелди.

Өлтүрген бөөрилеринин үчүзи тижи эмитир. Эмди бистин жерде мал амыр туры. Бөөри ойлогон болор.

Слердин жердин улузы бөөрини мунайып андайт па?

Оройдо 5 бе, 2 байтал, 2 кулун, 1 ат болгон. Бөөри 2 бее, 1 байтал, 1 кулун тудып жиди. Оройдо канча мал болгон, эмди канчазы арты?

А ч а п и й т.

Бир ачап ийт болды.

Ол бир болчок сөөк тапты.

Онызын тиштенип алды.

Көмүрү кечире желип отурды.

Сууда бойынын көлөткөзин көрди.

Көлөткөзин өскө ийт деп бододы.

Онын эдин блаап аларга санады.

Су төмөн калып ийди.

Чочыган бойынча оозындагы сөөгин

салып ийди.

Суудан эжинип чыкты.

Мунан ары ачаптанбазым деди.

Ачаптанар кылык жаман кылык!

Ачаптанбай жүр!

Т а а д а м.

Таадам сүрекей карый берди.

Сагыш-санаазы тутай берди.

Канзазын оозынан эмеште чыгарбас болды.

– Канзам кайда? Канзам кайда? – деп бедреп турар болды.

Оозыгарда не? –деп суразагар.

– Сокор ийт оозымда жүрген беди, деп айдатан.

Б а к а л а р.

Бакалар эрмектешти. Неле неме бисти базып жат.

Анчадала оогош балдар бисти согып жат. Бис онду кун көрбөй жадыбыс.

Анайып чыралаганча, торт сууга түжип өлөли.

Сууга түжерге ончозы бакылдап барарда, уйкуда жаткан койонго табарды.

Койон чочыган бойынча агашка табара-табара мантады. Айдарда бакалар сүреен каткырышты. Бистен коркор неме бар ок туры. Андый болзо, бис эмди сууга түжип өлбөзибис дешти.

Ада эненин мак кожоны.

Ан балазын желчиткен

Элик балазын желчиткен

Алты кышту таш кабай

Эки кышту таш кабай

Албаты жонды жыргаткан

Элди жонды жыргаткан

Ада эненин кол кабай.

Эне аданын кол кабай.

Эргекче бисти эр эткен
Эне аданын шылтузы
Элдин јоннын ортозында
Эне аданын јакшызы.

**Орыс јон, куманды, кыдат, туба, өскө де албаты биске нөкөр-
карындаш.**

Баштапкы кар.

Баштапкы кар јаады. Балдар кар јумактап ойноды. Мен кожо ойнодым.
Карган ат тудып ойнодыс. Кой тудып ойнодыс.
Тура тудып ойнодыс. База ийт тудып ойнодыс.
Колыбыс соокко тонордо, турага кирип јылындыс.

Ол күн јаан улус андап барды. Таадам карга кийис, тон, јастык кактады.
Мен таадама кактажарга болыштым.

**Тон өдүкти күннинг сайын кактап тур.
Оору табылбас.**

Байрамга беленденгенис.

Карагол школы Улаган школына мындый бичик салды.
Бис мынайда белендендис. Бис школго чибининг бүрин экелдис. База
карагайла мөштинг бүрин экелдис.
Оны стенеге жазап кададыс. База плакат бичидис. Кызыл бөстөнг мааны
јазадыс. Оны школдын үстине илип салдыс.
Ленинин сурын кееркедип жазадыс. Калининнинг сүрин кееркедип ок
салдыс. Кезик балдар газет бичиди. Байрамга айдар сөзин үүретти. Јаан балдар
јурт советти кееркеткен. База кызыл айылды кееркеткен.

Слер анайып иштедигер –бе?

Айыл кееркеткени.

Балдар айылын кееркедерге жөптөшти. Айылына таркады. Айылдарын кееркетти. Коолгазына кызыл мааны кадады. Ончо айылдар жарана берди.

Бис бичикке жакшы үүренип жадыс. Слер биске кару бичигер. Бис слерге жаантайын бичип турарыс.

Мындый сурактарга кару бичигер:

1. Слер школды анайып жазадыгар – ба?
2. Айылыгарды жазадыгар – ба?
3. Слердин байрам кандый болды?
4. Үүредү кандый болып жат?

Үлүргенин байрамы.

Таң атты. Күн чыкты. Балдар школго жуулды. Жаан улус база жуулды. Улус школго арайла бадышты.

Журт- Совет-тин председатели келди. Жуун ачылды. Көп куучын болды.

Озо каан башкарузы болгон.

Озо байлар, жайзандар, бийлер наајы болгондор.

Олор јокту улусты сүреен јаман көргөн. Көп улусты өлтүрген. Айылјуртын өртөгөн.

Бала барказын кырган.

Јоктуларды бичикке үүретпес болгон.

Бичик-ке байлар үүренген.

Озо јокту кижі көп кыйын көргөн.

Эмди башкару ишмекчиде, батрак, јоктуда, ортондорго.

Эмди јокту кижиге Совет Башкару болыжып јат.

Совет Башкару.

Ишмекчи ле крестьян улус бирикти. Каан башкарузын сүрди. Совет Башкару тутты. Ол үлүрген айда болгон.

Совет Башкару јокту улуска болыжат. База балдарга да болыжат. Эмди бисти кемде кыстап болбос. Кемде башкарып болбос.

Бойыбыс башкарынып јадыс. Бүгүн бис не учырлу байрамдап турыс. Совет Башкару бүткен деп байрамдайдыс.

Бүгүн биске улу байрам болып јат.

Совет Башкару јажазын!

Улу үлүргенин байрамы јажазын!

- 1. Озо јоктуларды бичикке үүреткен бе?*
- 2. Не керек үүретпеген?*
- 3. Эмди не керек үүредип јат?*
- 4. Совет Башкару кандый кижиге болыжат?*
- 5. Кандый болыш эдет?*

Ан артели.

Аба јышта Салганду деп јер бар. Андагы батрак, јоктулар ла ортондор ан артелин төзөди. Оны Сымдачак деп кижі баштаган. Артелге 36 өрөкө бирикти. Олор эн озо анга чеден тутты. Чеденди аннын јолына тутты. Јайгыда чеденине өлөнг этти.

Кышкыда ол чеденде ан киреле ойто чыгып болбоды. Ан ойто чыкпазын деп чеденди өнөтийин анайып туткан. Чеденге кирген ан өлөнгди јип јүрди. Артел оны азырап турды. Је артелдин өчтелери- кулактары чеденди бузып салды. Айдарда 20 ан чеденен чыгып сала берди. Је бу јыл артелдин чеденине 18 ан кирди. Андардын ончозы мүүстү дежет.

Эмди артел чеденин јаандадып јат. Көп ан тударга јат.

База улус јадар тура тудып јат. Ойротто ан сүреен астамду керек.

Слердин улус анайыда ан азырайт – па?

Доктор.

Иженер тўнде сўреен улаарды эди оттый болды.

Адазы эжер атты јекти, докторго барды. Доктор келди. Оору баланын колын тудып кўрди. Тилин чыгарып кўрди. Терлейле соок суу ичтин-бе деп сурады.

Иженер ичтим деди.

Соок суу ичпес керек. Кар јибес керек, - деп доктор айтты.

Доктор эм берди. Ўч катап берип турыгар. Эмди курсак јиир алдында беригер деди. Иженерге эмди берип турдыс. Эки конды. Иженер јазылды.

Соок су ичпегер!

Кар јибегер!

Коммунисты кем солыыр?

Комсомол, нўкўрлўр, комсомолдор.

Комсомолды кем солыыр?

Пионер, нўкўрлўр, пионерлер.

Эки теке.

Суу кечире кўмўрў јатты.

Ол кўмўрўле эки теке кечип јатты.

Удура тушташты.

Јолдон кедес чык, - деп јаан теке айтты.

Бойын кедес чык, деп кичинек теке айтты.

Экў керишти. Сўзўшти.

Экилези боомнон ашты.

Сууга барып тўшти.

Кериш согыш јакшыга баштабас.

Эки јаман табышса.

Эл кулагына амыр јок.

Карга.

Карга кар-кар-кар деп јүрди.

Бир болчок эт тапты.

Бир мөшкө келип отурды.

Түлкү, оны көрөлө, једе келди.

– Сендий үнгүр куш јок дежет,

Кожондоп бер, каргам, – деди.

Карга кар-кар-кар деди.

Оозындагы эди түже берди.

Түлку оны алып јип ийди.

Карга калактап јада калды.

Оору табылар учыры.

Оору кайдан табылар?

Неле оору үрендү болор.

Ол үрендер кирден, сектен, сас жүдек јерден табылар.

Ол үрендер кижинин канына кирзе, ол кизи оорыыр.

Кезик оорулар бир кижиден бир кижиге југып турат. Андый ооруларды југуш оорулар деп айдар.

Ол оорулардын ады мындый:

1. Булан от.

2. Оспо.

3. Чемет.

4. Көжөгөл. База оноңдо көп оорулар бар.

Југуш оорулардан чеберлен.
Оору кижининг неле кийимине тийбе.
Кизи оорый берзе, камга барбай, докторга барар керек.

Пионер атрят.

Пионер атрят балдарды неле керекке таскадып үүредип јат. Бичикке јакшы үүренерге, балдарла эптү јүрерге, ада энезининг ижине болыжарга, јон ижин иштеерге, база су кадык јүрерге. Онондо өско көп керекке үүредип јат.

Пионерлердин јолыла.

Кокырак деп пионер болды. Ол пионердин јолыла мунайып иштенди. Ол эртен энир көзинекти ачып турды. Айдарда турага ару кей кирди. Кокырак чибирек алды. Көзнөктинг, отургыштардын, тактанын тоозынын арчыды. Тышкаары чыкты. Чөп сибирди. Кажаганга барды. Кажаган арчыды. Турага келди. База нени эдейин? Эрке балам! Эмди бичигин кычыр деди.

Јастра шүүлте.

Бодонбос деп уулчак болгон.

Бодонбос уйуктады. Түш көрди. Улус семис эттү көчө ичип јадыры. Ичижейин дезе, калбагф јок болды. Уйгунала комыдады. Көчөдөн куру калдым деди.

Энирде улус сүттү көчө ичти. Бодонбос калбагын койнына сукты. Уйуктаарга јатты.

Мен сүттү көчө ичпезим. Семис эттү көчө ичерим деди.

Ол күн Бодонбос кандый да түш көрбөди. Уйкудан турды. Аштап јадым деп ыйлады.

Талдаганы тас, тайанганы таш.

**Көзинекти ачып тур. Туранын ичине тоозын
јаттырба. Айылга кирерде
будынды арчып тур.**

Кодыр кайдан табылар.

Казак деп уулчак болды.

Ол мылчага кирбейтен. Колын јакшы јунбайтан. Тоозынга уймалып јүретен. Тонын илбей анда мынды чачып салатан. Кејегезин кестирбей салган. Айдарда кејегезининг төзине бийт сүреен көп болды. Казак јаантайын тырманар болды.

Анайып јүреле Казактын эдинен кодыр чыкты. Ыүредүчи оны докторго ийди. Ай бажында Казак айлына јанды.

Казак сан башка болып калтыр. Эмди ол ару чек јүрип јат. Балдарга мынайып айдып јүрет.

- Бийтти өлтиргер. Кејегени кестиригер. Кирди тоозынды јок эдигер. Слерге кодыр тийбес. Оору тийбес.

1. *Оору кайдан табылар? Кодыр кайдан табылар?*

2. *Кодыр тийзе, канайып јазар?*

3. *Кодыр југуш болор бо?*

Јалку јан.

Алтай эмегендер көп иш эдип јат.

Эр улус көп иш этпес.

Эмеген кижии уй саар. Тон көктөөр.

Өдүк көктөөр. Су экелер. Одын кезер.

Тере ийлеер. Кийис базар.

База онон до көп уур иш эдер.

Эр кижии ол иштерди этпес.

Алтай јан андый дежер.

Ол меке сөс. Јалкуузына болып айдар сөс.

Анды жан жалку жан.

Сен энеге болыжазын ба?

Кандый ижине болыжып жадын?

Адаг болыжат па?

Кандый ижине болыжат

Көстинг ооружы.

Јода деп кижн болгон. Онын көзн оорыды. Канча кам камдатты. Јарлык јарлыктатты. Эш неме болбоды. Эки көзнне чел тартты.

Балдарынын көзн база оорыды. Көстөрине база чел тартты. Тийинчи деп кижн Јоданын јанына көчип келди.

Тийинчиде Элебес деп уулчак болды. Элебес Јадонын балдарыла ойноор болды. Элебестин көзн оорыды. Адазы кам экелди. Көс јазылбады. Јарлык экелди. База неме болбоды.

Тийинчи Элебезин көстин јаан докторына алып барды.

Ай бажында доктор Элебестин көзнн јазып койды.

- Кам кижн мекелеп јат, јарлыкчы база андый. Олор оору јазып болбос, - деп Тийинчи айдар болды.

Көзннди кирден чеберле.

Көзн оору кижинин немезине тийбе!

Оорыза, кам ла јарлыкчыга барба!

Докторго бар!

Ўренчиктердин јууны.

Јуун ачылды. Јуун башкарап 3 кижн тутты. Су-кадык јүрерин кичеер комитеттин доклады болды.

Балдар чек јүрди. Тоолу балдар эмеш јастра кылынды деп докладта айдылды. Ару чек јакшы јүрер керек. Ондый керекке өскө балдарды үүредер керек деп балдар шүүшти.

Бу мындый керекти бүдрели деп пионер отрят жөп айт-ты:

1. Кол-јүсти самындап јунарга.
2. Кол јунбай, курсак ичпе.
3. Мылчага кирип, ару чамча кий.
4. Туранын ичин ару тут. Полго түкүрбе!
5. Соок су ичпе, кар јибе.
6. Тон јок тышкаары чыкпа.
7. Тырмагынды, кејегенди кес.
8. Тонунды, бөркинди јерге чачпай илип салып тур.
9. Айылга кирзе, будынды арчы.
10. Канза алышпа.
11. Јаныс аяктан курсак ичпегер.
12. Бу керектерди бастра јонго таркадар.

Ўүренчиктердин јууны бу керектерди иштеп бүдүрерге жөптөп салды.

База иш канайта бүдип турганын көрөргө 3 кижини камис эдип тутты.

Бистин кышкы ойын.

Ўренчиктер кышкыда канайда ойноорын куучындашты. Школдын јанына јылгайак эдер дешти. Бир күн озор јуулды. Школдын јанындагы кажат јерге јылгайак жазады. Карын түзедип, су урып тондырды. Коркушту килен јылгайак болды.

Бир күн ончо балдар јуулды. Чанашту сан төмөн јылгады. Кезик балдар темир чаналу јылгады. Темир чана јылгаарга сүрекеј эмтир. Кезик балдар тере экелип јылгады. Тере јылгаарга јүдек эмтир.

Јылгайактын эки јанына јарыткыш күйдүрген. Ол јарыткыштардын шилизи кып-кызыл болгон.

Онын учун јылгайак коркушту болгон. Ойноп турган балдардын чырайы кып-кызыл болгон. Јылгайакка бис 2 час ойнодыс. Ўредүчи кожо ойногон.

Слердин школ анайып ойноп туры-ба?

Јастра кичеенгени.

Ўредўчи балдарга журук журап экелигер деди. Элебес деп уулчак ончозынан артык болорго санады.

Элебес энирде агаштан кой јонды. Улус чай ич деерде, болбой турды. Кой бўтсе, ичерим деди. Энези адылды. Элебес отурып чай ичти. Чай ичеле, базала кой јонды. Кой бўтти.

Элебес чаазын алды. Будук алды. Журук журады. 2 кой журады, 3 ат журады, 2 теке журады. Улус укта деерде, болбоды.

Онон ары, 1 койон, 1 уй, 2 ийт журады. Экинчи пөтүк кыйгырды. Элебес пөтүкти журады. Пөтүкти ўрглей ўрглей журады. Журап божодоло уктады.

Эртегизинде тур деерде, турбай јатты. Школго балдар барып јат деерде, арайдан турды. Чай ичти. Школго барды.

Школдо ўргўлеп отурды. Оорып јадын ба – деп ўредўчи сурады.

- Јок јетре уктабадым, деп Элебес айтты.

- Не керек уктабадын?

- Журук журадым. Кой јондым.

- Анайып узак отурарга јарабас. Јетре уктабаган балада эт-кан јок болор. Андый бала оорулу болор. 8 јашту бала 9 часта төжөккө јадар керек деп ўредўчи айтты.

Кичинек балдар! 9 часта төжөккө јадып уктагар.
--

Койон андаганы.

Эркемей, Адучы, Корос, Орой, Ойрот, Анчы деп балдар арка өрө барды.

Олор койонго баспак эткен. База тузак тургыскан. Оны көрөргө барды.

Томуртка кожо барарга суранды. Олор оны албады. Олорды кичинек учын албады.

Барган уулчактар энирде јанды. Олор 6 койон, 3 сымда, 1 тийин, 1 сарас экелди. Уулдар мунайда куучындады:

Койондор баспакка бастырган. Сымда тузакка илинген. Тийин чергейге чаптырган. Сарас кўленкеде бастырган. Өрө белде бөөрининг изин көрдис. База эликтинг изин көрдис. Оок теек истер айдары јок көп эмтир.

Уулчактар, өлтүрген андарынын терезин садала, карандаш, чаазын, книге, газат алдырды.

Слердинг балдар биригип андап туры – ба?

Кижининг адын јаан танмаларла бичиир јанду.

Улустын адын бичи. Мунайда:

1. Ойрот
2. Орой
3. Адучы
4.
- 5.
- 6.

Шуурга н.

Тенери булуттап келди. Кўн бөктөлө берди. Кар јаай берди. Эмеш салкындап турган. Анайып турала, кар, салкын тыгыды. Эш неме көринбей тирс эде берди.

Шуурган! Шуурган! дежиپ улус айдышты. Шуурганын табыжы, јүзин баазын болып угылды. Тарс-турс эдип туранын јабузын калырадат. Кўр-кўр-кўр эдет. База сыгырып та турат. Ол кўн улус куучындашты:

- Малга бүгүн таадыра өлөнг берер керек. Малга бүгүн кўч болып јат. Мал калтрап јат. Јылу кажаганга турган мал бу шуурганды эмеште сеспес. Ол јылу кажаган деген неме сүреен неме. Өмөлик оны шүүп эткен.

Бистин кезик алтай улус малга жылу кажаган этпес. Малга кышкыда өлөн бербес. Ол андый улустын малына бүгүн коомой. Шуурган бир 2-3 күн кирер болзо, арык мал чарчаар да.

Малды кышкыда өлөндөөр керек!

Жайгыда өлөн эдер керек!

Жоткон.

Карарып жоткон күн бүркеди.

Карлу куйун ойнады.

Казыр андый ол чынгырып,

Жаш баладый ыйлады.

Эски тура жабылтазын,

Антарарга кичеенди,

Энирде келген айылчы чылап,

Эжигибисти жызыратты.

Эски-чирик турам ичи,

Эриксеен де, карануй.

Эрмек созин сен токтодып,

Энем неге тым болдым?

Карлу жотконнын үнүн угуп,

Карануйдан коркыдын ба?

Карыр сенин жажын једип,

Калын уйку басты ба?

1. Слердин јердеги улус жылу кажаган эдип јат па?

2. Малды кышкыда өлөндөйт пө?

3. Кандый малды өлөндөйт?

Слердин школ улуска мындый јар айдайт па?

Жайгыда өлөн эдигер!

Кышкыда неле малды өлөндөгөр. Јаскыда көдүртке болбос.

Уйга жылу кажаган эдигер.

Бистин школ ол сөсти жарлаган.

Тош.

Эн озо су жаактап тонды.

Бир күн сүреен соок болды.

Бистин су клейе тонгып калды.

Балдар ончозы тошко жуулды.

Ары бери жылгап ойноды.

Кезиги агаш чанакту жылгады.

Кезиги темир чаналу жылгады.

Атакай бооро темир чана садып алды.

Атакай көңкөрө дө жыгылып турды.

Чалкойто до жылып турды.

Эки буды срас эдип жыгылыпла турар болды.

1. Слердин балдар анайып ойнойт по?

Мундый неме ајыктагар.

1. Су канайда тонгып јат? Оны ајыктагар.

2. Күн кыскарып түн узап јатканын ајыктагар.

3. Кышкыда малдын түги койу ба? Такыр- ба?

База куштын јумы кандый? Оны ајыктагар.

4. Улустын кийими кышкыда кандый?

5. Кандый агаштарда бүр бар?

6. Кандый куштар кыштаарга јада колган?

7. Карда кандый иштер бар?

8. Кышкыда улус кандый иш эдет?

9. Анг, куш кышкыда нени јип јат?

Корон соок.

Үч күнге чыгара улай кар жаады. Төртүнчи күнинде айазыды.

Калын кар түшти. Чанакту улус ары бери кыжырадып өдүп турды. Кезиги өлөн тарткан өдөт. Кезиги аш тарткан өдөт.

Бежинчи күнинде эниргери корон соок түшти. Көзнөктөргө жараш-жараш журуктар журады. Жураарга соокко кемде жетпес. Түнде соок көзинекти жызыратты. Тураны да жызыратты. Суулу казанды жара тондырды.

Бис школго келдис. Эки баланын кулагын карла жышкылап туры. Кулактары соокко ужыган дежет. Эртең муудый сок болзо, школго кебегер деп үредүчи айт-ты.

1. Слердин жерде корон соок болот по?

2. Шилге су урала, тышкары тургыс. Эртең оны көр.

Колы буды жок, көзи база да жок. Жураарга, дезе сүрекей ус. Ол кем? Таап айт.

Корон соок болды. Жерге жүргөн мал арыктаар болор. Азралга турган мал алдырбас. Онын учун көп өлөн эдер керек. Жаскыда көдүртке болбос, деп улус куучындады.

1. Слердин жерде кышкыда мал өлөңдөн турган ба?

2. Көн улус өлөңдөйт пө?

Алтай айыл.

Алтай айыл кышкыда сүреен соок.

Алтай айылга жадарга айдары жок коомой.

Корон соокто, айдарга да болбос.

Ыш айылдын ичине батпас турар.

Ыштан качып тышкары чыксан, соокко чыдабазын.

Айылга кирзен, эки көзинди ыш жиир.

Анчадала оогош балдарга күч.
Алтай айыл кижинин ара жеткери.
Ол кижинин өкпө жүрегине соок өткүрүп жат.
Онын учун алтай кижин узак жаш жажабай жат. Өзип көптөбөй жат.

Аданга тура эттир.

- 1. Корон соокто алтай айылда жаткан улусты көр. Турада жаткан улусты көр. Олордын жадыжын түңейлештир.*
 - 2. Алтай айылдын кижизи ару-чек жүрүп болор бо?*
 - 3. Алтай айылдын балазы бичикке жетре үүренип алар ба?*
- Агаштан ойын тура эдип үүрөн.*

Табышкак.

Төрөгөн энем су, азраган адам соок.
Тирү жүргемде, албатыга жол бередим.
Жылу келгежин, бузылып төмөн түжедим.
Мен кем? Таап айт.

Жакылта сөс

Алтай бала нөкөрим.
Азбукага үренип алдын
Жакшы үүренип алдым дебе,
Жаантайын оны кычырып жүр.
 Жилбиркеп оны кычырбазан,
 Жылга жетпей ундылар.
 Айткан сөзимди укпазан,
 Айга жетпей энделер.
Кайран бичикти ундутпаска,
Карманда оны алып жүр.
Эдер ижин жок болзо,
Эптеп оны кычырып тур.

Кан-Алтай.

Ўстүртин көрөрдө,

Ўч толықту Кан- Алтай!

Тууразынан көрөрдө,

Тогыс булунду Кан-Алтай!

Кыйазынан көрөрдө,

Камчы сынду Кан-Алтай!

Күски конгон журтына

Күрен чепкен төжөгөндий Кан-Алтай.

Жаскы конгон журтына

Жажыл торко төжөгөндий Кан-Алтай.

Алтай танмалардын ўни мындый болор.

Јоон ўндў танмалары: а, о, у, ы

Чичке ўндў танмалары: е/э, ө, ў, и.

Ўн јок кату танмалары: г, д, з, ж, б, н, й

Ўн јок јымжак танмалары: к, т, с, ш, п, ч

Шуурган деген статьянан јоон ўндў, чичке ўндў танмаларды тап. База кату, јымжак танмаларды тап.

База койон деген статьяны ајыктап көр. Ајыктап көрзөң, мындый болор.

Кандый ла сөс болзо, онын ўндў танмалары бастра јоон ўндў болор, ол эмезе чичке ўндў болор.

Алтай тилдин эжизи андый болып јат. Онын учун неле сөстин төзинде јоон ўндў танма болзо, учында база јоон ўндў танма болор. Чичке ўндў танма болзо, учында база чичке ўндў танма болор.

Сөстин төзин аразында сөстин тазылы деп айдар. Бу сөстөрдј јетре бичи. Бала школго б_рды. Бисте ј_лу кажа_г_н бар. Уулч_к бич_кке ўўренди. Энем тура јун__п јат. Ат су ич__п јат.

Бу тескери бичилген сөстөрдү түзөдүп бичигер.

Ат үрөт _____	Ат _____
Бала мөөрөйт _____	Бала _____
Уй киштейт _____	Уй _____
Кой ыйлайт _____	Кой _____
Ийт кепшенет _____	Ийт _____
Кижини маарайт _____	Кижини _____
Куш бијелейт _____	Куш _____
Кыс өлөң жийт _____	Кыс _____
Теке учат _____	Теке _____
Өлөң келет _____	Өлөң _____
Таш агат _____	Таш _____
Агаш кайылар неме _____	Агаш _____
Су өзөт _____	Корголжын _____
Корголжын мантайт _____	Су _____

Кижинин бир колында канча сабар?

Эки колында канча сабар?

Атакайда 3 кой болгон. Койлор сайын 2 кураганан болгон.

Ончозы канча болгон?

Адучы 3 уулына 6 койун түп-түңөй эдиң үлөштирип берген.

Уулдары канча койдон алды?

Бу статьянын жетпес сөстөрүн жетре бичип сал.

Алтай эмегендердин жүрүмү.

Озо каан тужында эмегендер кул.....

Эр улус оморды малга түңөй.....

Калыңга кыс баланы мал члап садып.....

Садып алган..... деп эр кижини айдатан.

Эмегенине уур иш.....

Эмегендерди јамылугаболгон.

Эмегендерди јуунга болгондор.

Бичикке.....

Совет Башкару.....

Эмегендерге.....болды.

Эмегендерди эр улуска.....этти.

Јамылуга.....деди.

Бичикке.....болды.

Је уур ишти эмегендер.....јетре эткенче.

Алтай эмегендерге.....болып јат.

Бистин школдын балдары мындыйтургусты.

Эмеген улустын неле.....болыжар.

Олорды бичикке үүредерине сүрекей.....

Слердин балдар..... иштенип туры ба?

Јетре бичийтен сөстөри болгон, бодойтон, салатан, јалчым, эттиретен, тутпас, отургыспас, үүретпейтен, болды, болыжар, түней, деди, үүредер, эмдиге, күч, чөп, ижине, кичеенер, анайып.

Бу бичиген сөстөрдин түней танмаларын ајыктап көр.

Көс јок кижі. Көстү кижі. Көстөри курчыды. Көзи оорыды.

Ат јок уул. Ат-ту уул. Уулда аттар бар. Ады өлди. Оору баш. Баштары оорыды. Бажы оорыды. Кичинек кап. Кичинек капту кижі. Кабы јыртылды.

Јаан тумчык. Кичинек тумчыкту кижі. Тумчыгы јаан кижі.

Бу сөстөрдө мындый төрөгөн сөстөр бар:

1. Көс, көстү, көстөри, көзи.

2. Ат, ат-ту, аттар.

3. Баш, баштары, бажы.

4. Кап, капту, кабы.

5. Тумчык, тумчыкту, тумчыгы.

Бу төрөгөн сөстөрдин төзи јаныс болып турар.

Ајару: Аразында сөстин төзидеги эн учында турган жымжак таңмарынын кийинде үндү таңма турар болзо, онызы кату айдылар. Мунан көр: көс- көзи, ат - ады, баш – бажы, кап - кабы, тумчык –тумчыгы.

Бу сөстөрдү аяктап бичи.

Ташту су. Тажы жаан су. Ашту киж. Ажы јок киж. Адам кайыш алды.
Кайыжын бери бер. Энем от салды. Оды күйип чыкты.

Бала курут алды. Бала курудын ийтке блаатты. Орой эки касту. Бир казы
жылыды.

Бисте кара ийт бар. Кара ийдибис койон тут-ты. Адам малтага сап эткен.
Эски сабын арай чупчыды.

Энем тус экелди. Тузы јок көчөдө амтан јок деди.

Бу сөстөрдү мунайып јетре бичи.

Ат – адым	Кулак_____
Кыс – кызым	Тамак_____
Кас – казым	Айак_____
Тумчык - тумчыгым	Тузак_____
Баш _____	Тарак_____
Баш_____	Тас_____
Төш_____	Кас_____
Өмөлик_____	Тос_____
Көөш_____	Төш_____
Тиш_____	Кеп_____
	Коп _____

Малдын тузазы.

Койдон, эчкиден бис не туза аладыс?

Уйдан, сарлыктан не туза аладыс?

Ат-тан не туза аладыс?

Төөдөн не туза аладыс?

Атла кандый иш эдер?

Төөлө кандый иш эдер?

Бу сурактарга кару бичи.

Алтайдын андарын тоолоп бичи.

Кыштардын жада калганын тоолоп бичи.

Алтай ичинде бистин азраган малга төрөгөн карындаш андар бар ба?

Оны жаан улустан сурап угала, тоолоп бичи.

Кышкыда алтайдын андары нени жип жат?

Кандый андар курсак жибей уктап жат? Куштар нени жип жат?

Бу сурактарды үүредүчиден сурап ук. База билер улустан сурап ук.

Табышкактар.

1. Кырда кызыл көстү уулдар ойноп жат.
2. Эки карындаш сууга кожо барды.
3. Колло көктөбөгөн бөрүкти кем кийер?
4. Адамнын кара армакчызын түрип болбодым.

Сен кандый табышкактар билерин? Жууп бичи.

Кызыл черү.

Боронын Жорыкчы деп уулы Кызыл черүге барды.

Бир күн Боро өбөгөн школго келди. Койнынан бичик чыгарды. Оны меге кычырып беригер, балдар, деди.

Жаан үренчик ол бичикти алды. Жарт-жарт кычырды.

Жорыкчы адазына бичик ийген эмтир. Ол бичикке Жорыкчы мунайда бичиген эмтир.

Мен оорыбай жакшы жүрим. Кызыл черү үүредүүне жакшы үүренип жадым. Бичик чийерге, кычырарга үүренип алдым.

База агаштан, темирден неле неме эдерге ус болып үүренип алдым. Аш кезер машинала иштенерге билип алдым. База мааланын, кыранын ажын учырлу иштеерге үүренип алдым. Бистин бийлер, аш-курсак, кийим сүреен јакшы. Айылга јанзам, ол үүренип алган керектеримди ончозын иштеерим.

Меге кару бичик салыгар.

Кызыл черүнинг кожоны.

Беш адар мылтыгыбыс,
Бежен муннан көп эмей.
Буржуйлар келзе адатан,
Бистин черү көп эмей.

Алты карыш үлдүбис,
Албыс ошкош курч эмей.
Албатынын черүзи,
Алгыт-мерген күч эмей.

Алтай черү болзобыс,
Албатыбыс јаранар.
Ачап јаман буржуйлар
Айдары јок јалтанар.

Јеерениске минеле,
Јерибиске јелерибис.
Јутпа байлар келгежин,
Јитке мойнын үзерибис.

Кара тайга минеле,
Кајулада јелерис.
Канду јутпалар келгежин,
Как мандайына адарыс.

Ленин.

Владимир Ильич Ульянов школ көрөр инспектордын уулы болгон. Онын чоло өбөкөзи Ленин.

Озо капиталист улус ишмекчи улустын жалын жетире бербес болгон. Олордын жалын жип байып турар болгон. Ишмекчилер дезе аш курсакка, кийимге жединбей, сүреен шыралап жүргөн. Бала барказы корон соокко калтырап, ач өзөгү торолоп жүргөн. Торологонына чыдашпай өлип–те турганы бар болгон.

Жер помещиктын, байлардын колында болгон. Крестьян улуста жер торт жок деп айдарга жолду болгон. Онын учун он өрөкө айыл 1 уйлу болгон. Онызында мүүзинен буулап алала оттодотон. Анайтпаза жериме басты деп помещик 1 уйын блаап алатан. Крестьян база сүреен коомой жокту жаткан. Тус-та садып алар акказы жок болгон.

Кезик улус ишмекчи-ле крестьянды анайып кыйнаарга жарабас деерде, каан башкарузы олорды өлтирип, түрмелеп турган. Лениннин карындажы ол керекке кирижеле өлтиртип салган.

Ленин албаты учын турушты.

Албатыга болыжып жат деп Лениннин карындажын каан башкарузы өлтирип салды. Ол тушта Ленин гимназияда үйрөнгөн. Албатыны каан анайып кыйнап, кыстап турарда, Ленин сүреен ачынып кородоор болгон. Ол-ло тужында Ленин сананды: каан башкарузын жок эделе, башкаруды ишмекчиле крестьяндан тудар керек.

Ленин жаандап келеле ишмекчилерге ол санаазын куучындап жүрди. Каан башкарузын жаңыс кижиден антарып болбос. Же бастра ишмекчилер, крестьяндар биригип алза, бөкө болор. Бөкө бололо каан башкарузын антарып салар.

Ишмекчи ол сөсти сүреен жарадып укты. Каан башкарузын антарарга жөп эдип биригип алды. Ол жөпкө крестьян улус база кирди.

Каан башкарузы мыны билеле Ленинды тударга бедреп жүрди. Ол тужында Ленин адын Ульянов дебей Ленин деп адайла жажынып жүрди. Же андыйда болзо, каан башкарузы оны тудып алала Сибирге ийди. Ленин

Сибирден келеле ишмекчилерге база куучын айдып жүрди. Оны каан башкарузы база истей берди. Айдарда Ленин өскө орондорго качты.

Коммунист партия.

Каан башкарузын антарарга күч. Ишмекчи ле крестьян бирикпегенче, оны антарып болбос. Оны антарайын дезе, ого ишмекчилер ле крестьяндар биригеле, јазанып алар керек деп Ленин ишмекчилерди үүредип жүретен. Айдарда ончо ишмекчилер биригип алган. Анайып бириккен улус «коммунист партия» деп адалды.

Коммунист партияга көп ишмекчи улус кирди. Крестьян да улус база кирген. Коммунист партия ишмекчилердин партиязы болды. Ишмекчилер партияга баштадып алала үлүрген айда байлардын башкарузын јуулап чачала Совет башкару тутты. Совет башкаруга ишмекчи крестьян улустан тутты.

Совет башкару ишмекчилерге фабрик завод берди, крестьянга јер берди, оок албатыларга јайым жүрим берди. Онын учун алтай улус Ойрот областу болды. Ойрот област албатызын јакшы јадарга үүредип јат. Орыс алтай дешпей амыр јадарга үүредип јат.

Каан тужында албатыны бичикке үүретпес болгон, эмди көп школдор ачылды, ликпункт ачылды. Албаты мал ажын тыныдарга үүренип јат. Камдардын мекезинен айрылды. Байлардын јимегинен айрылды.

Озогызы ла эмдигизи.

Эки уулчактын куучыны мындый болды.

- Озо байлардын башкарузы болгон.
- Эмди Совет Башкарузы болып јат.
- Озо ишмекчи ле крестьянды өлтирип турган.
- Эмди оlorдын адаанын алып јат.
- Озо јерди байлар билген.
- Эмди јон улус билип јат.

- Озо албатыны бичикке үүретпеген.
- Эмди үүредип јат.
- Озо јоктулар кул болгон. Олордо үн јок болгон.
- Эмди јокту кул эмес. Байларда үн јок.
- Озо јоктуларды јамылуга тутпайтан.
- Эмди байларды тутпай јат.
- Озо балдарды согып үүредетен.
- Эмди балдар согор јан јок.
- Озо эмеген улусты малга түнөй бодойтон.
- Эмди эмеген улус јамылуга турып јат.
- Озо өскүс балдар айыл эжигине базатан.
- Эмди өскүс балдар интернат-та бичикке үүренип јат.
- Бу мындый јакшы јүрүмди кем тапкан?
- Коммунисттар тапкан.
- Коммунисттар кайдан табылган?
- Лениннин үүредүүле табылган.

Эки кызычактын эрмеги.

- Коммунист јолына кем базар?
- Комсомолдор базарлар.
- Комсомол јолына кем базар?
- Пионерлер базарлар.
- Пионер јолына кем базар?
- Үлүргендер базарлар.
- Үлүргендер јолына кем базар?
- Яслядагы јаш балдар.

Солу (кожон)

Коммунисты кем солыыр? (2 катап)

Комсомол, нөкөрлөр, комсомолдор.

Комсомолдорды кем солыыр? (2)

Пионер, нөкөрлөр, пионерлер.

Пионерлерди кем солыыр? (2)

Ўлүрген, нөкөрлөр, ўлүргендер.

Ўлүргендерди кем солыыр? (2)

Јаш балдар, нөкөрлөр, јаш балдар.

Јся дезе кемге керек?

Јаш балдарга, нөкөрлөр, јаш балдарга.

Комсомолдын кожоны

Кара туудын бажында

Кан сарынын изи бар, эй

Калық јоннын ортодо, эй ортодо,

Комсомол айткан сөзи бар.

Кара тайды минедим,

Кажат јерге јеледим, эй

Комсомолго киредим, эй, киредим,

Комсомол јуунына јүредим.

Кара тайды минеримде,

Кажат јерге бүдүрилди, эй

Комсомолге киреримде, эй, киреримде,

Ајам меге адылды.

Карагайдын будагы

Касталганча сынза торт, эй

Комсомол јолынан айрылганча, айрылганча,

Кокый коронго түшсем торт.

Бу кожондорды үүренип ал.

Кожондон жүрерин.

*Ўўренип алганы, билбес балдарды ўўредип жүр.
База өскө дө кожондорды анайып ўрет.*

Пионердин кожоны.

Бийик туудын бажында

Бии сарынын изи бар.

Биске келген сөстөрдө.

Пионердин сөзи бар.

Карангуйда чыккан жымыртка

Калырап учар куш болор.

Кабайда јаткан јаш бала

Качан түпте коммунист болор.

Түнде чыккан жымыртка

Түлүреп учар куш болор.

Түрү жүрген јаш бала

Түбинде барып коммунист болор.

Бийик тайды минедим,

Бийик јерге јеледим.

Пионерге киредим,

Пионер јуунына жүредим.

Бийик тайды минеримде

Бийик јерге бүдүрүлбеди.

Пионерге киреримде

Бир де кижии адылбады.

1. Сердин школдо пионер бар-ба?

2. Комсомол бар-ба?

3. Коммунист бар-ба?

4. Олор јокту улуска болыжат-на?

5. Балдарга болыжат-на?

Кожон койонок¹).

Мен – мен, мен койонок,

Ойноор јерим јар бажы.

Мен – мен, мен койонок,

Оттор јерим тал төзи.

Мен-мен, мен койонок,

Эрте турбас эмегерди.

Мен – мен, мен койонок,

Түнүгинен таныырым.

Мен-мен, мен койонок,

Јалбыр жүрер кадытты.

Мен-мен, мен койонок,

Эдегинен таныырым.

Мен-мен, мен койонок,

Адар мерген атканда.

Мен-мен, мен койонок,

Арка мойнымды үзе адар.

Мен-мен, мен койонок,

Атпас јаман атканда.

Мен-мен, мен койонок,

Алды кийнине ок түжет.

1. Алтай балдар јайгыда кандый кожонг кожондойт?

2. Кандый табышкак айдат?

Оны ончозын јууп бичип ал.

Кызыл Ойрот газатка сал.

Фабрика.

¹ Байат улустын кожонгы

Бӱс, кагас, учык эдер јерди фабрик деп айдар. Бу деген танмазы бистин ойрот тилинде јок, орус тилинде болор

Орустап айтканы	Ойроттоп айтканы
Февраль месяц	Кочкор ай
Флаг	Мааны
Кафтан	Каптал кийим
Форма. Такая форма	Кеп. Кеби андый
Филин птица	Ўкү куш
Новая фуражка	Јаны картуз
Хомут	Комут
Хороший хомут	Јакшы комут
Холостой парень	Бойдон уул
Хороший мальчик	Јакшы уулчак
Храбрый человек	Јалтанбас кижии
Худой человек	Јаман кижии
Зимой холодно	Кышкыда соок
Конь плохой	Коомой ат
Голова болит	Баш оорып јат.
Корова хороша	Јакшы уй
Черные волосы	Кара чач
Власть Советов	Башкару - јӱп
Красные войска	Кызыл черӱ
Вольный народ	Јайым албаты
Войны нам не надо	Ју биске керек јок
Давай вместе играть	Кожо ойнойлы
Человек дрова принес	Кижии одын экелди
Старое ведро принеси	Эски кӱнӱкти экел
Воды мне принеси	Меге су экел
Ты дай мне ковшик	Сен меге сускы бер

Ты иди сюда	Сен бери кел
Я пойду в школу	Мен школго барарым
Мы в школу пойдем	Бис школго барарыс
Вы куда пошли	Слер кайда барып јат
Он дома?	Ол үйде бе?
Ленин вождь трудящихся	Ленин кол кўчиле јаткандардын башчызы
Я воды принес	Мен су экелдим
Ты в школу пойдеш?	Сен школго барарын ба?
Нет не пойду	Јок барбазым
Почему не пойдеш?	Не керек барбас?
Сильно болею (хвораю)	Сүреен оорып јадым
Не ходи сюда	Бери кел бе
Он сказал	Ол айткан
Они сказали	Олор айткан
Он пришел	Ол келди
Они пришли	Олор келди.
Мы пришли	Бис келдибис
Вы пришли?	Слер келдигер бе?
Мама сказала	Энем айтты
Отец сказал	Адам айтты
Брат дал мне книги	Карындажым меге бичик берди
Бабушка пришла	Јаанам келди
Дедушка пришел	Таадам келди
Сестра сказала	Эјем айтты
Дядя сказал	Таайым айтты
Тетя сказала	Јенем айтты
Девочка играла	Кызычак ойноды
Мальчик играл	Уулчак ойноды

Ребонок играл	Бала ойноды
Кон пришол	Ат келди
Жеребец сено ест	Айгыр өлөң жип јат
Матка хорошая	Јакшы бе
Маленкий жеребёнок	Кичинек кулун
Скот пришол	Мал келди.
Корова ревет	Уй мөөрөп јат
Пришел бык	Бука келди
Телёнок бегаёт	Бозу мантап јат
Овца соль ест	Кой тус жип јат
Баран пришол	Куча келди.
Ягненок играет	Кураган ойноп јат
Собака лает.	Ийт үрип јат
Коза (ямай)	Эчки теке
Кошка птички поймала	Киске кучяк тутты
Собаку не бей	Ийт сокпо
Дом	Тура
Изба	Тура
Двери	Эжик
Ножик	Бычак
Топор	Малта
Пила	Кирее
Окно	Көзинек
Седла	Ээр
Огонь	От
Кочма	Кийс
Молоток	Маска
Шило	Шибегей
Чашка	Айак

Лошка	Калбак
Дай чашку	Айак бер
Дайте топор	Малта беригер
Дайте ножик	Бычак беригер
На, возьми ножик	Ме, бычак ал
Возьмите чашки	Айак алыгар
Мальчик молоток взял	Уулчак маска алды
Мама ребенка взяла	Энем бала алды
Девочка книги взяла	Кызычак бичик алды
Отец топор купил	Адам малта садып алды
Брат купил пилу	Карындажым кирее садып алды
Дедушка дом купил	Таадам тура садып алды
Мама мне дала ножик	Энем меге бычак берди
Мальчик принес шыло	Уулчак шибегей экелди.
Мама кочму принесла	Энем кийис экелди
Сено	Өлөн
Дрова	Одын
Хлеб	Аш
Голова	Баш
Волоса	Чач
Глаза	Көс
Ухо, уши	Кулак
Нос	Тумчук
Рот	Оос
Зуб - зубы	Тиш
Рука-руки	Кол
Нога-ноги	Бут
Ноготь-ногти	Тырмак
Зубы мои болят	Менин тиштерим оорып жат

Глаза болеют	Көзим оорып јат
Ты руки мыл?	Сен колынды јундын ба?
Я руки вымыл	Мен колымды јунып алдым
А голову мыл?	Бажынды јундын ба?
Нет не мыл	Јок јунбадым
Голову тоже нужно мыть	Башты база јунар керек
Мальчик ноги мыл	Уулчак будын јунды
Топор надо?	Малта керек пе?
Нет не надо	Јок керек јок
Серые глаза	Боро көс
Конь большой	Јаан ат
Белая корова	Ак уй
Маленькая собака	Кичинек ийт
Продажный хлеб есть?	Садар аш бар ба?
Когда пришол?	Качан келдин?
1. Один	Бир
2. Два	Эки
3. Три	Ўч
4. Четыре	Төрт
5. Пять	Беш
6. Шесть	Алты
7. Семь	Јети
8. Восемь	Сегис
9. Девять	Тогус
10. Десять	Он
11. Одинодцать	Он бир
12. Двенадцать	Он эки
20. Двадцать	Јирме
30. Тридцать	Одыс

40. Сорок	Төртөн
50. Пятьдесят	Бежен
60.Шестьдесят	Алтан
70. Семьдесят	Јетен
80. Восемьдесят	Сегзен
90. Девяносто	Тогызон
100. Сто	Јүс
Пиши письмо	Бичик бичи
Он написал письмо	Ол бичик бичип салды
Он чай пил	Ол чай ичти
Он в школу ушел	Ол школго барды
Ребёнок плачет	Бала ыйлап јат
Мама смеётся	Энем каткырып јат
Брат спит	Карындажым уктап јат
Мальчик прдал санки	Уулчак чанагажын сатты

Нургулай өмөлик.

Јангыс кижии мал ажын качанда тыныдып болбос. Ненин учын дезе? Јангыс кижии укту айгыр, куча, теке, машина аларга кўчи јетпес. Мал азыраар керек болзын, аш салар керек болзын хозайство јаан болзо, астамду болор. Је эмдиги чакта јангыс кижии јаан хозайство иштеерге кўчи качанда чыдабас.

Онын учын бистин Партия ла Совет башкару албатынын хозайствозы јаан астамду болзын деп өмөликке баштап јат.

Улус Совет Башкаруды ээчип, база өмөликтин сўреен тузазын билеле, көп сабаазы нургулай өмөликке кирип јат. Улус нургулай өмөликке киргежин, өмөликтин кўчи сўрекей ийделү бөкө болып јат. Хозайствозы база да сўреен јаан болып јат.

Ол тужында өмөлик неле немени садып алар аргазы бар болып жат. Ишти тошты жаандадып жат. Ишти үүредүлө иштеп жат. Нургулай өмөликтин ижи жаандаганда, өмөликтин астамы база да там өзө бийиктеп турат.

Эмди бистин ойротто батрак, ортондор биригип нургулай өмөликке кирерге баштап туры. Өмөлик тузалу дежет.

Кулактар нургулай өмөликтин өштүзи.

Бастыра жон нургулай өмөликке кирип турарда, кулак улус өмөликти неле деп жамандап турат. База өмөликтин малын, ажын, ижин үрөп турат. Кажы бирде өмөликтин кижизин согып өмөликке киреле, өмөликтин ижин уймап, булгап үрөп те салат.

Бу ненин учын андый дегежин? Кулак өмөликтин өштүзи болып жат. Өмөлик кулакка неге өштү болып жат дезе?

Кулак билип жат. Өмөлик байып, тыгып алза, кулакка ачу корон болор. Ол тужында жокту, батрак, ортондоп өмөликте болор. Кулакка дезе жалдап иштедерге кизи жок болор. Жаладап иштедер кижизи жок болзо, кулак качанда байып болбос онын учын кулак өмөликти сүреен өштөп жат. Ол андый болгондо, кулакты өмөликке албас учырлу.

Кулак өмөликти жок эдерге албаданып жат. Же кизи сыдабаста, бойынын хозяйствазын астадып үрөп жат. Кулак анайып хозяйствазын бош үрөп салбазын деп онын артыкту жөөжөзин алала өмөликке берер учырлу. Бойын ол жерден сүрер де учыры бар. Бу мынайып иштезе, өмөлик өзө быжу көдирилер.

Өмөлик ижин түс эдерге сүрекей кичеенер керек. Анайтпаза өмөлик база үрелип калар.

Өмөликти тыныдыгар!

Үлүрген оок албатыларга нени берди.

Озо каан тужында оок албатыларды бийлер кулданып жаман көрөтөн. Бий албатыны бир албаты жаман көрзін деп бийлер үүредип туратан. Айдарда Россейде жаткан неле жүзін албаты бойы-бойын өштөп жаман көрөтөн. Онын

үстине оок албатыларды орус каан бичикке үүретпес болгон. Неле албатыны кулданарга белен болзын деп олор анайда өнөтийин кылынар болгон.

Je Совет башкару дезе неле албаты кул эмес деп jöp бүдирди. Неле албаты бойы-бойын jаман көрөрдөн болгой, бойы-бойына болыжып иштенип жүрзин деди. Бичикчи албаты бичик билбес албатыга болыжын jетирзин деп үүредип jат. Эмди бистин Ойротто неле албаты бойы-бойы эптү jадып jат. Сен орыс алтай, куманды, тууба, казах деп jамандашпай jат. Электешпей jат. Карын ончозы бичикке үүренип алала, мал ажын тыныдарга кичеенип jат.

Эмди батрактар, jоктулар, ортондор сен өс, сен өй деп башкаланбай jат. Карын олор бойларынын кулак өштүлерин танып ала, бу кижин кулак та болзо, биске өс кижин деп буурзабай jат. Ончозы биригеле кулактар –ла тартыжып jат.

1. Слердин jерде андый эптү журтайт - па?

2. Айла өштөжип турат - па?

Мөрөйлөжип иштегени.

Ондой аймагындагы Кулады школы Кайырлык школына мөрөйлөжип иштерге бичик салды. Салган бичиги мындый:

Бир жылга мөрөйлөжип иш эдели. Эдетен иш мындый болзын:

1. Öмөликтин малына кемjилү азырал берери.
2. Öмөликтин бозуларын үүреду-ле азыраары.
3. Школдо балдардын öмөлик маалазы иштеери.
4. Öмөликке көп батрактар, jоктулар, ортондор тартары.
5. Кудаи jок ишти тыныдары.
6. Öмөликтин бичик билбестерин бичикке үүредер.
7. Jокту балдарга болыш эдер.
8. Jон ичине газат таркадар. Бичик кычырар.
9. Jайгы школ ачар.
10. Балдардын jайгы ойынын төзөөр.
11. Пионерге көп балдар тартар.

12. Школ үүредүүне ончо балдарды тартар.

13. Кооперативка көп улус тартар.

14. Аргазы јок кижинин ижине болыжып берер.

15. Кызыл айылдын ижине болыжар.

Јөп болзо, бу бичикке кол салыгар.

Бу бичикке кожор немези, ол эмези астадар немези бар болзо,
шүүлтегерди бичигер. Кар. келди, балдар ол ишти иштей берди.